

Духневич А. Обязательства Украины по продовольственной безопасности, в соответствии с Соглашением ВТО «О сельском хозяйстве». В статье проводится теоретико-прикладное исследование выполнения Украиной обязательств, по продовольственной безопасности, в соответствии с Соглашением ВТО «О сельском хозяйстве», а также место международной торговли и формы ее регулирования в международном праве. Исследуются международные нормативно-правовые акты, роль и значение международной торговли для современных международных отношений, формы ее регулирования. Обеспечение экологической безопасности сельскохозяйственной продукции является одним из важных направлений обеспечения экологической безопасности Украины и факторов, определяющих здоровье украинской нации. Конституционное закрепление права граждан на экологическую безопасность и признанием экологической безопасности приоритетным принципом государственной политики Украины, важным элементом и неотъемлемой составляющей национальной безопасности государства актуализирует проблемы законодательного обеспечения выполнения Украиной обязательств относительно качества и безопасности сельскохозяйственных товаров. Постоянное внимание к проблемам развития агропродовольственного комплекса предопределяет его приоритетное значение в экономике.

Ключевые слова: ВТО, торговля, ГАТТ/ВТО, государства-Члены ВТО, доступ к рынку.

Dukhnevych A. Ukraine's Commitments on Food Security in Accordance with the WTO Agreement «On Agriculture». The article deals with theoretical and applied research on the implementation by Ukraine its commitments on food security, in accordance with the WTO Agreement «On agriculture» and also a place of international trade and forms of its regulation in the international law. Ensuring environmental safety of agricultural products is one of the important directions to provide environmental safety of Ukraine and one of the factors that determine the health of the Ukrainian nation. The Constitutionalization of citizens' rights for ecological security of agricultural production and recognition of environmental safety a priority principle of state policy of Ukraine, an important element and an integral part of national security actualizes the problem of legislative support for the fulfillment of Ukraine's commitments on agricultural products and food security. The author concludes that constant attention to the problems of the agro-industrial complex determines its priority in the economy.

Key words: WTO, trade, GATT, states- WTO members, access to the market.

УДК: 342.951:616-089.843

Ю. Коренга

Юридичні аспекти правовідносин у сфері трансплантології органів та тканин людини

Дослідження присвячене юридичним аспектам відносин з трансплантації як однієї з найбільш новітньої галузі медицини. Розглядаються такі приватнотрансплантологічні правові проблеми, як констатація смерті мозку потенційного донора при збереженні кровообігу і життєздатності, проблема відключення засобів підтримання життя, вирішення питання про право особи розпоряджатися своїм тілом і органами після смерті. Дається характеристика правовим відносинам, які виникають при трансплантації. Розглядається питання видів трансплантації. Проведено детальне дослідження таких принципів правового регулювання трансплантації, як принцип допустимої шкоди, принцип поваги і дотримання прав пацієнта. Виділено дві моделі регулювання донорства органів і тканин від померлих.

Ключові слова: медичне право, трансплантація, презумпція згоди, презумпція незгоди, реципієнт, донор.

Постановка наукової проблеми та її значення. Прогресуючі зміни у медицині, що неминуче спричинили зміни в суспільному житті вимагають вдосконалення окремих галузей суспільних

відносин. Підтвердженням цього в правовому полі виступає позиція М. Н. Малєїної про визнання медичного права як самостійної галузі права [1, с. 79]. Таке визнання має забезпечити всебічний розвиток теорії та практики медицини під належним нормативно-правовим регулюванням

На даний час, однією з галузей медицини що найбільш прогресивно розвивається є трансплантологія. Актуальність теми представленої роботи пов'язана з великою кількістю правових, медичних та етичних проблем в галузі трансплантології. Адже незважаючи на те, що трансплантація давно вийшла зі стадії медичного експерименту і стала традиційною в медичній практиці, ряд правових проблем в цій області досі не врегульований. Особливий характер правової регламентації трансплантації зумовлює той факт, що операція стосується одночасно двох людей: донора і реципієнта, що відрізняє даний метод лікування від інших, та звична схема лікувального процесу «лікар-пацієнт» в галузі трансплантології представляється як «донор-лікар-реципієнт». Це обумовлює існування точки зору про те, що трансплантологія найбільш наближена до юридичної науки серед усіх медичних дисциплін, тому, відповідно, найбільше потребує чіткої юридичної регламентації.

В трансплантології ми стикаємося як з загальномедичними правовими проблемами, пов'язаними з відносинами з надання медичної допомоги, так і з приватнотрансплантологічними: констатація смерті мозку потенційного донора при збереженні кровообігу та життєздатності, проблема відключення засобів підтримки життя, вирішення питання про право особистості розпоряджатися своїм тілом і органами після смерті. Беззаперечним є факт більш успішного розвитку трансплантології в європейських країнах, однак вищезгадані проблеми викликають гострі дискусії як в Україні, так і за кордоном. Найбільш складні питання пов'язані зі специфічним суб'єктом відносин з трансплантації – донором. Забезпечення його прав та інтересів повинно бути, адже донор, як слабка сторона переживає значні моральні та фізичні страждання (при пересадці від живого донора).

Аналіз дослідження цієї проблеми. І хоча питання трансплантації є об'єктом детального вивчення як вітчизняних, так і зарубіжних науковців, серед яких можна виділити М. Н. Малєїну, А. Мусієнко, С. В. Гринчака який у своїй монографії «Незаконна трансплантація: аналіз складу злочину» провів кримінально-правовий аналіз даного питання; Н. В. Коробкову, яка поглиблено досліджувала цю проблему у монографії «Теоретичні аспекти трансплантації в контексті охорони тілесної недоторканості людини», все ж низка проблеми у трансплантології залишається невивченою.

Викладення основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Термін трансплантологія походить від латинського слова «transplantare», що означає пересаджувати і грецького «logos» – вчення. Згідно великої медичної енциклопедії під трансплантологією необхідно розуміти галузь біології та медицини, що вивчає проблеми трансплантації і розробляє методи консервування органів і тканин, можливість створення та застосування штучних органів.

За визначенням Всесвітньої Організації Охорони Здоров'я, трансплантація – це перенесення живої чи мертвої тканини чи органа між особами одного чи різних видів [2, с. 142]. Відповідно ж до ст. 1 Закону України «Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людини» трансплантація – спеціальний метод лікування, що полягає в пересадці реципієнту органа або іншого анатомічного матеріалу, взятих у людини чи у тварини.

Сьогодні у правовій літературі немає єдиної точки зору щодо питання про характер відносин що виникають при наданні медичної допомоги, і, зокрема, при трансплантації. Думки дослідників розділилися, і частина з них вважає, що досліджувані відносини носять адміністративно-правовий характер, і виникають на підставі адміністративного договору. Головним аргументом даної точки зору виступає владний характер відносин між лікувальним закладом і пацієнтом, оскільки останній зобов'язаний дотримуватися приписів та режиму лікувального закладу. Зазначена точка зору носить досить спірний характер і спростовується багатьма авторами. Наприклад, М. Н. Малєїна вважає, що адміністрація лікувального закладу має повноваження владного характеру і реалізує їх по відношенню до своїх співробітників, але щодо відносин з обслуговування пацієнтів ці повноваження не можуть бути застосовані. Що ж стосується обов'язків з дотримання режиму лікувального закладу, то вони виникають з волі самого громадянина, і можуть припинитися за бажанням пацієнта в будь-який час, що заперечує адміністративно-правовий характер розглянутих відносин [1, с. 88]. Певна категорія вчених використовує відмінний підхід стверджуючи, що відносини між лікувальними установами та пацієнтами при наданні безкоштовної медичної допомоги регулюються адміністративним правом, а відносини при наданні платних медичних послуг – цивільним [3, с. 84]. Найбільш обґрунтованою та доцільною видається думка, відповідно до якої відносини між лікувальним закладом і пацієнтом носять цивільно-правовий характер. Дійсно, саме у сфері цивільно-правового регулювання забезпечується рівність сторін. Цивільно-правовий договір, який є підставою виникнення

правовідносин у даній сфері, забезпечує максимальну свободу вибору поведінки сторін, але при цьому дозволяє жорстко регламентувати права, обов'язки і відповідальність сторін.

Що ж до видів трансплантації, серед учених-юристів відсутня єдина думка з приводу даного. Зокрема Г. Анікіна виділяє наступні види трансплантації: 1) ауто трансплантація – можливість пересадки власних органів або тканин одного організму, наприклад пересадки власної шкіри з однієї поверхні тіла на іншу у випадках отримання опіків, або використання частин власних кісток для пластичної операції; 2) ізотрансплантація – пересадка анатомічних матеріалів між генетично близькими організмами (наприклад пересадку органів або тканин між близькими генетично спорідненими родичами); 3) гомотрансплантація – пересадка органів або тканин між організмами, які належать одному виду, з використанням анатомічних матеріалів тваринного походження; 4) ксенотрансплантація – пересадка анатомічних матеріалів тваринного походження; 5) трансплантація фетальних матеріалів та взяття анатомічних матеріалів у померлих осіб [4, с. 69].

Проте на нашу думку важливим є виділення видів трансплантології в залежності від підстав:

1) за типом донорів:

- трансплантат отриманий з живого донора;
- трансплантат отримується з померлого донора.

2) За типом трансплантатів:

- трансплантація органів;
- трансплантація кліток організму або тканин.

3) За типом об'єкту:

- трансплантація регенеративних об'єктів (кров, кістковий мозок, репродуктивні тканини);
- трансплантація нерегенеративних об'єктів (печінка, серце, нирки та ін.)

Основні чинники, що впливають на необхідність правового регулювання відносин у сфері трансплантології, можна розділити на дві групи: ті, що були сформовані та ті, що нещодавно виникли. З розвитком трансплантології перед суспільством постало безліч морально-етичних, правових і медичних питань, наприклад констатація смерті мозку людини, тривалість реанімаційних заходів та інших, актуальних і на сьогоднішній день. Сьогодні формує перед нами нові проблеми – визначення правового статусу тканин і органів після вилучення їх з організму донора, правомірність використання донорства живих людей, небезпека перспективи криміналізації трансплантології, і багато інших. Розглядаючи питання правового регулювання трансплантації, важливо вказати, що воно спирається на принципи правового регулювання трансплантації – основоположні ідеї, передумови, які можуть бути використані в якості базису для побудови норм права в конкретній області. До правового регулювання відносин з трансплантації застосовні як загальні принципи, які поширюються на всі галузі медицини, так і специфічні принципи, що діють тільки в галузі трансплантації органів і тканин людини.

До першої групи належать принципи допустимої шкоди, поваги і дотримання прав пацієнта і колегіальності. Власне трансплантологічними є принципи дотримання черговості згідно «листу очікування», декоммерціалізація пересадок органів і (або) тканин. Загальномедичний принцип допустимої шкоди, чинний, в тому числі і в трансплантології, має два аспекти: збереження пріоритету інтересів донора при проведенні трансплантації і критерії допустимості трансплантації відносно реципієнта

Критерії допустимості трансплантації відносно реципієнта пов'язані зі станом його здоров'я. Недоцільно і аморально здійснювати операцію, коли хворий безнадійний, адже це лише продовжить його страждання. Реципієнт повинен бути придатний до здійснення трансплантації як з медичної точки зору, так і з правової.

Принцип поваги і дотримання прав пацієнта є одним з базових, так як він ґрунтується на основоположних правах пацієнта – праві на життя, праві на отримання кваліфікованої медичної допомоги, на гідне ставлення з боку медичного персоналу, а також особливо актуальні при трансплантації – право на отримання повної, достовірної та компетентної інформації з питань свого захворювання, на збереження в таємниці інформації про хворого та інші

У зв'язку з правом пацієнта на фізичну (тілесну) недоторканність проявляється складна проблема неможливості як вилучення органа або тканини у живого донора, так і пересадки трансплантата без інформованої згоди. Підвищення рівня правових знань більшої маси населення зумовлюють необхідність більш пильної уваги до проблем прав і законних інтересів пацієнтів при трансплантації. Принцип колегіальності відображений в багатьох нормативних актах що регулюють відносини в галузі медицини. Згідно з ним найбільш складні питання, наприклад, питання про здійснення медичного втручання без згоди пацієнта, вирішуються консилиумом лікарів. Принцип

дотримання черговості згідно «листу очікування». «Лист очікування» представляє собою офіційний список реципієнтів, які потребують пересадки, зареєстрованих у міру їх надходження і, які очікують підходящий для них орган або тканину

Досліджуючи питання загальних умов правомірності трансплантації, варто зазначити, що це необхідні для здійснення операції з пересадки органів і (або) тканин правові передумови загальномедичного характеру, які проявляються в своєму особливому виді в трансплантології. Обов'язковими медичними передумовами проведення будь-якої хірургічної операції, відповідно і трансплантації в тому числі є наступні: використання усіх можливостей для встановлення точного діагнозу; відсутність альтернативного методу лікування; наявність у лікаря достатньої спеціальної підготовки; правильне визначення хірургічної тактики; наявність необхідних умов для здійснення даного оперативного втручання

Аналіз досвіду зарубіжних країн щодо трансплантації органів і тканин людини дає можливість виділити дві моделі регулювання донорства органів і тканин від померлих осіб, так звана «презумпція згоди» та «презумпція незгоди». «Презумпція згоди» також відома в юридичній літературі як «передбачувана згода», або «модель заперечення». Вона стосується осіб що померли, відповідно до неї вилучення і використання органів від померлого здійснюється у випадку, якщо померлий за життя не висловлював заперечень проти цього або якщо заперечення не висловлюють його родичі чи законні представники. Ці умови приймаються як підстава для того, щоб вважати людину і її родичів згідними на донорство органів. Що ж до другої моделі, а саме «презумпції незгоди» то вона означає, якщо до своєї смерті померлий явно не заявляв про свою згоду на вилучення органу (органів) або члени його сім'ї чітко виражають незгоду на такі дії у тому випадку, коли померлий не залишив подібної заяви. У таких випадках відсутність згоди розглядається як відмова від трансплантації. Відповідно до цього принципу передбачається, що кожна людина заздалегідь незгодна з тим, що її органи буде пересаджено іншій людині [5, с. 130]. На сьогоднішній день в Україні діє саме «презумпція незгоди», яка передбачена ст. 16 Закону України «Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людини» кожна повнолітня дієздатна особа може дати письмову згоду або незгоду стати донором анатомічних матеріалів у разі своєї смерті [6]. За відсутності такої заяви анатомічні матеріали у померлої повнолітньої дієздатної особи можуть бути взяті за згодою подружжя або родичів, які проживали з нею до смерті. У померлих неповнолітніх, обмежено дієздатних або недієздатних осіб анатомічні матеріали можуть бути взяті за згодою їх законних представників.

У зв'язку з цим виникає дискусійне питання щодо переліку осіб, які можуть давати згоду на трансплантацію органів від померлої особи, оскільки для того щоб пересадити орган достатньо згода одного з родичів, незалежно від того чи будуть інші проти цього. Таким чином доцільно ввести уточнення до ст. 16 Закону України «Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людини», з приводу осіб які можуть давати згоду на те щоб після смерті донора його органи передавались реципієнту, а саме в контексті привілейованості серед родичів, тобто тих, хто має першочергове право і рішення якого з родичів повинен надаватись пріоритет. Або ж зовсім скасувати можливість трансплантування органів за їх згодою, а підставою донорства зробити лише позитивну згоду людини, яка повинна бути письмовою та нотаріально посвідченою.

Міністерство охорони здоров'я пропонує запровадити «презумпцію згоди» щодо трансплантації органів і тканин людини від померлої особи, мотивуючи тим що це буде стимулювати розвиток трансплантації і медицини в цілому. Для цього необхідно створити належне законодавче та медичне підґрунтя яке б дозволило ввести «презумпцію згоди». Але поряд з цим при введенні «презумпції згоди» можуть виникнути питання щодо зловживання лікарями своїм становищем, насамперед це буде вбачатися в тому що лікар з метою наживи може не боротись за життя людини до останнього, для того щоб використати органи (анатомічні матеріали) померлої людини для пересадження їх іншій людині.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Таким чином, незважаючи на великі перспективи в галузі надання медичної допомоги людям, трансплантологія залишається в значній мірі областю наукових досліджень і експериментів. Для більшості медичних працівників етичні проблеми сучасної трансплантології є прикладом вирішення моральних проблем, що виникають в області маніпуляцій з тілом людини, як живим, так і мертвим. Це область роздумів про право розпоряджатися своїм тілом, навіть після смерті, про повагу до тіла людини, яке є частиною його людської сутності.

Джерела та література

1. Малеина М. Н. Человек и медицина в современном праве. Учебное и практическое пособие / М. Н. Малеина. – М.: БЕК, 1995. – С. 76-92.
2. Большая медицинская энциклопедия: в 11 т. / Гл. ред. М. Ковалев. – Т. 11. – М.: Советская энциклопедия, 1979. – С. 320.
3. Мусієнко А. Трансплантація органів та тканин людини. Проблемні аспекти правового регулювання в Україні // Прокуратура. Людина. Держава. – 2004. – № 5 (35). – С. 84-88.
4. Анікіна Г. Особливості правового регулювання трансплантації оргаів від померлого донора // Юридична Україна. – 2010. – № 10. – С. 68-75.
5. Гринчак С. В. Незаконна трансплантація: аналіз складу злочину / Сучасне українське медичне право: Монографія / С. В. Гринчак. – К.: Атіка, 2010. – 153 с.
6. Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людини: Закон України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1007-14>.

Коренга Ю. Юридические аспекты правоотношений в сфере трансплантологии органов и тканей человека. Исследование посвящено юридическим аспектам отношений по трансплантации, как одной из наиболее прогрессивно развивающейся отрасли медицины. Рассматриваются частотрансплантологические правовые проблемы, такие как констатация смерти мозга потенциального донора при сохранении кровообращения и жизнеспособности, проблема отключения средств поддержания жизни, решение вопроса о праве личности распоряжаться своим телом и органами после смерти. Дается характеристика правовым отношениям, возникающим при трансплантации. Рассматривается вопрос видов трансплантации. Проведено детальное исследование принципов правового регулирования трансплантации, такие как принцип допустимой вреда, принцип уважения и соблюдения прав пациента. Выделены две модели регулирования донорства органов и тканей от умерших, так называемая «презумпция согласия» и «презумпция несогласия». Данная работа является попыткой рассмотреть недостатки действующего нормативно-правового регулирования в области трансплантологии, с которым при проведении операции вынуждены сталкиваться и врачи и пациенты.

Ключевые слова: медицинское право, трансплантация, презумпция согласия, презумпция несогласия, реципиент, донор.

Korenga Iu. Legal Aspects of Relations in the Field of Transplantation of Human Organs and Tissues. The research is devoted to legal aspects of relations in the field of transplantation as one of the most effectively developing branch of medicine. The article sheds the light on private transplantological legal problems such as a statement of brain death of a potential donor while maintaining blood flow and viability of the act of turning off life support means, solving the problem of the right of the individual to dispose his own body and organs after death. The characteristics of the legal relations arising in the transplantation and the kinds of transplantation are in the focus of attention in the article. The author presents a detailed study of the principles of legal regulation of transplantation, such as permissible harm principle, the principle of respect to and observance of the rights of the patient. The article places importance on two regulatory models of organ donation and tissues from deceased, so-called «presumption of consent» and «presumption of disagreement». This work is an attempt to examine the shortcomings of the current regulatory framework in the field of transplantation, which the doctors and patients face during the operation.

Key words: medical law, transplantation, the presumption of consent, the presumption of disagreement, the recipient, the donor.